

Julkaisujen tavoitettavuus kiinnostaa

Julkaisijan iltapäivä 31.10. ja Metadatapäivä 10.11.2005

Yliopistot ja yliopistolaiset ovat yhä kiinnostuneempia tuottamiensa julkaisujen tavoitettavuudesta ja näkyvyydestä. Kuvaavaa on, että mainittujen seikkojen edistämiseen liittyviä kysymyksiä käsittelevät tilaisuudet kokoavat täysiä salillisia, vaikka tilaisuuksia olisi niinkin tihein välein kuin 31.10. ja 10.11.2005. Ensin mainittuna ajankohtana väkeä tulvi Helsingin yliopiston julkaisuneuvottelukunnan järjestämään avoimen verkkojulkaisemisen mahdollisuuksia ja esteitä luotaavaan julkaisijan iltapäivään, viimeksi mainittuna FinnOA:n julkaisuarkistoryhmän ja HY:n kirjastojen koordinoituyksikön järjestämään Metadatapäivään.

Open Access etenee – muttei ihan itseksensä

Open Access –julkaiseminen, jos mikä, tavoittaa, ja mahdollisuus keskustella sitä koskevista kysymyksistä innostaa. 31.10. järjestetty tilaisuus oli jo toinen täyden salillisen vetänyt Open Access –aiheinen julkaisijan iltapäivä. Osallistujakunnan kokoonpano oikeuttaa luonnehtimaan tilaisuutta suorastaan valtakunnalliseksi.

Tällä kertaa ohjelman keskiössä oli kysymys siitä, mitä Helsingin yliopistossa on tehty tai ollaan tekemässä avoimen verkkojulkaisemisen edistämiseksi. Esillä olivat ennen muuta julkaisuarkistohankkeet, joiden tarkoituksena on laajentaa tutkijoiden mahdollisuuksia OA-julkaisemiseen.

HY:n julkaisuarkistohankkeen suunnittelija **Kalle Korhonen** esitteli puheenvuorossaan, mitä mahdollisuuksia yliopiston tutkijoilla jo nykyään on avoimeen tieteelliseen verkkojulkaisemiseen. Hän kertoi myös siitä, kuinka monet suuret kansainväliset kustantajat jo nykyään sallivat kirjoittajiensa julkaista artikkelinsa myös esimerkiksi yliopistonsa avoimessa julkaisuarkistossa. Julkaisuarkistohankkeen toteutumisen myötä myös Helsingin yliopiston tutkijat saavat mahdollisuuden käyttää tätä oikeuttaan. **Kimmo Koskinen** Viikin tiedekirjastosta kertoi kampuskohtaisen, jo käynnissä olevan julkaisuarkiston DViikin toiminnasta saaduista arvokkaista kokemuksista, joilla on merkitystä myös yliopistotason julkaisuarkistohanketta ajatellen.

Vaikka OA-tiedejulkaisemista suositetaan periaatteessa ihan virallisella tasolla (OPM, SA), käytännön politiikat, esim. tieteellisten lehtien tukipolitiikka ei ole pysynyt ihan kehityksen vauhdissa. Millaista puurtamista on ylläpitää korkeatasoista tieteellistä OA-referee-lehteä, jos ei ole killinkiäkään toimitussihteeri- ja taittajatyövoiman palkkaamiseksi – tästä kertoi Elore lehden päätoimittaja **Outi Fingerroos**. Kuulimme eloisan kuvauksen siitä, kuinka monipuolisesti ja täysipäiväisesti, jopa -vuorokautisesti tällaisen lehden päätoimittaja saattaa joutua lehtensä tekemiseen osallistumaan. Lehtitukea ei Elore ole tähän mennessä saanut, koska sillä ei OA-verkkolehdenä ole ollut tilaajakuntaa. Toivossa eletään, että tilanne paranee, kun OA-julkaisemisella on tämä virallinen siunauskin, totesi Fingerroos, mutta vihjaisi samalla, että lehdellä on varasuunnitelma. Voi olla, että päädytäänkin tekemään painettua versiota ja keräämään tilaajia – ja kenties saamaan lehtitukeakin.

Suomalaisten tiedelehtien, myös painettuina ilmestyvien ja lehtitukea saavien, 'politiikassa' suhteessa avoimeen verkkojulkaisemiseen riittää kyllä vielä keskusteltavaa. Aika monien artikkeleita on kyllä viime vuosilta saatavilla myös elektronisina, mutta useat suosivat lähinnä vain korkeakoulumaailman käytössä olevaa Elektra-palvelua ja antavat sinnekin artikkelit julkaistaviksi vasta useamman numeron viiveellä, ihan tilausmaksutulojen menettämisen pelossa.

OA-julkaisemisen leviämiseen liittyy myös monia hankalia tekijänoikeudellisia kysymyksiä, joihin esimerkiksi väitöskirjojen ja alempien opinnäytteiden OA-julkaisemista jo harjoittavissa tai sitä edistämään pyrkivissä yliopistoissa aina silloin tällöin törmätään. Keskustelussa taidehistorian professori **Riitta Nikula** toi esiin, kuinka taidehistoriallisten väitöskirjojen verkkojulkaisemiskaavailut ja taidehistorian alan verkko-oppimateriaalihankkeet saattavat tyssätä joskus suorastaan kaksinkertaiseen tekijänoikeusongelmaan, kun teoksen tekijän lisäksi myös sen kuvaajalla on tekijänoikeudet. Mitään selkeää ratkaisua tähän ongelmaan ei löytynyt Opm:n tekijänoikeusjuristin, **Marko Rajaniemen** melko tiukasti lakitekstiin kiinnittyvästä esityksestä, muttei myöskään tutkijakollegiumin tutkijan **Maarit Salokanteleen** puheenvuorosta, joka oli kuitenkin aika monta astetta

lähempänä tutkijoiden konkretiaa kuin ensin mainittu puheenvuoro.

Metadataa, kiitos – mutta kuka sen tuottaa?

Itse asiassa varsin monilla yliopistoilla ja korkeakouluilla on jo julkaisuarkistoja, mutta ne sisältävät enimmäkseen opinnäytteitä ja väitöskirjoja sekä yliopistollisia sarjoja. Useimmissa paikoissa näyttäisi, varsinkin väitöskirjojen ja opinnäytteiden osalta, olevan käytäntönä, että tekijät tuottavat itse sen metadatan, johon tukeutuen julkaisut saadaan esimerkiksi ryhmiteltyinä esille kyseisen yliopiston sivuille. Tämä tuli esiin FinnOA:n julkaisuarkistoryhmän ja HY:n kirjastojen koordinoituyksikön 10.11. järjestämän metadatatapaivän esityksissä ja keskusteluissa.

Paikalle tulleita noin 150 ihmistä yhdisti epäilemättä käsitys metadatan tärkeydestä. Jonkinmoisia erimielisyyksiä tuntui kuitenkin vallitsevan siitä, onko tutkijoiden ja opiskelijoiden tuottama metadata, jonka nämä yleensä laativat kirjoittamalla julkaisua koskevia tietoja ja kuvailuita strukturoidulle webbilomakkeelle, riittävän hyvää. Väitöskirjan tekijä ei välttämättä muista tuoreeltaankaan väitöskirjansa nimeä oikein, jos kirja sattuu olemaan muualla kuin lomakkeen täyttöpaikalla – väitti esimerkiksi metadatan moninaisuuden mahdollisuuksista puhunut **Ville Varjonen** Oulun yliopistosta. Hän vakuutti, että tekniikat ovat olemassa ja että niitä on riittävästi mutta että metadatan puutteellisuus tuottaa monia ongelmia.

Osa opinnäytteitä sisältävien julkaisuarkistojen ylläpitäjistä, esimerkiksi **Jyrki Ilva** Kansalliskirjaston tietokantapalveluista piti HY:n E-thesis-palveluun väitöskirjansa tai gradunsa palvelussa julkaistavaksi jättäneiden tekijöiden tuottamaa metadataa ihan kelvollisena.

Ilva esitteli tilaisuudessa Kansalliskirjaston tietokantapalveluissa kehiteltyä väitöstietolomaketta, joka otetaan käyttöön lähiaikoina Helsingin yliopistossa. On kiinnostavaa nähdä, miten väitöskirjojen tekijöiltä onnistuu tämän nykyistä

E-thesis-lomaketta hieman monimutkaisemman lomakkeen täyttö, ja onko näin saatu metadata "riittävän hyvää".

Useammissakin puheenvuoroissa tuli esiin, ettei yliopistojen e-julkaisujen metadataa voi oikein säilyttää (kokonaan) kirjastojenkaan tehtäväksi. Siihen ei riitä kirjastoissa työvoimaa. Jonkin verran keskusteltiin tässä yhteydessä myös siitä, voisiko tekijöiden tallentamaa metadataa hyödyntää luetteloinnissa tehokkaamminkin kuin vain kopioimalla kenttä kentältä webistä Voyager-tallennusalueelle. HY:n valtiotieteellisen tiedekunnan kirjastossa oli hyviä kokemuksia siitä, että opinnäytteiden tiivistelmälomakkeelta voi saada makrojen avulla tuotettua Marc-tietueiden raakaversioita, jonka jäkeen opinnäytteiden luettelointi on sitten ollut lähinnä täydentelyä ja korjailua

Elektronisten julkaisujen metadatakysymyksiä kosketteli jossain määrin myös **Turid Hedlund**, joka selosti Ruotsin korkeakoulujen elektronisen julkaisemisen edistämiseen ja yhtenäistämiseen tähtäävää Svep-projektia. Varsinaisten julkaisujen metadatakysymyksiä käsittelevien puheenvuorojen lisäksi tilaisuudessa kuultiin esitykset semanttisesta webistä (**Ville Komulainen**) sekä paikkatiedon (**Riikka Henriksson**) ja oppimateriaalien (**Mikael Vakkari**) metadatasta. **Rita Voigt** toi terveisiä Open Archives Initiative 4 -seminaarista CERN:issä.

- [Julkaisijan iltapäivän ohjelma ja esitykset](#)
- [Metadatapäivän ohjelma esityksineen](#)
- [FinnOA:n julkaisuarkistoryhmä](#)

*Eeva Peltonen
Valtiotieteellisen tiedekunnan kirjasto
puh. 191 22553
eeva.peltonen at helsinki.fi*

Valokuvat: Anne Lehto, Jussi Omaheimo ja Mikael Vakkari